

УДК 378.4:336

Талят Е. Беялов

**Київський національний університет технологій та дизайну
ФЕНОМЕН ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ
ТА ЇХ ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА**

У статті висвітлені та узагальнені теоретичні дослідження й практичні розробки в сфері фінансової безпеки підприємницького університету. Аналізуються базові поняття із теорії підприємницьких університетів, розглядаються різні підходи, основи і теоретичні засади для визначення поняття підприємницького університету та розробки механізму управління його фінансовою безпекою.

Ключові слова: підприємницький університет; вища освіта; фінансова безпека; небезпеки; загрози; механізм управління.

Талят Э. Беялов

**Киевский национальный университет технологий и дизайна
ФЕНОМЕН ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ
И ИХ ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ**

В статье рассмотрены и обобщены теоретические исследования и практические разработки в сфере финансовой безопасности предпринимательского университета. Анализируются базовые понятия по теории предпринимательских университетов, рассматриваются различные подходы, теоретические основы определения понятия предпринимательского университета и разработки механизма управления его финансовой безопасностью.

Ключевые слова: предпринимательский университет; высшее образование; финансовая безопасность; опасности; угрозы; механизм управления.

Taliat E. Bielialov

**Kyiv National University of Technologies and Design
PHENOMENON OF BUSINESS UNIVERSITIES
AND THEIR FINANCIAL SAFETY**

The article highlights and generalizes theoretical research and practical developments in the field of financial security of the business university. The basic concepts on the theory of entrepreneurial universities are analyzed, different approaches, bases and theoretical principles for the definition of the concept of a business university and the development of a mechanism for managing its financial security are considered.

Keywords: entrepreneurial university; higher education; financial security; dangers; threats; management mechanism.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Трансформаційні зміни у ході реформи національної системи вищої освіти викликали розширення типології університетів в Україні, обумовили місію та призначення кожного їх типу. Класичні університети створені для реалізації геополітичних інтересів. Призначення дослідницького університету – забезпечення проривного розвитку держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяння її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір та забезпечення наукових здобутків [1]. Поява ще однієї місії університету – бути активним гравцем в соціально-економічному розвитку країни обумовило виокремлення ще одного типу університету – підприємницького.

Враховуючи вимоги сьогодення, доцільно запровадити підприємницьку складову освіти та розширити її обсяги в університетах шляхом переходу від концепції функціонування класичного та дослідницького університету як створювача і поширювача знань до більш глобальної за функціями концепції підприємницького університету як створювача і поширювача знань для їх практичного використання.

Аналіз останніх публікацій по проблемі, невирішені частини дослідження. В сучасних умовах суттєво загострюється конкурентна боротьба між вищими навчальними закладами на ринках освітніх послуг. Щоб вижити в таких умовах сучасні університети модернізуються в потужні підприємницькі суб'єкти, які формують диверсифіковані фінансові ресурси, розширюють спектр своєї діяльності та послуг. Тому актуалізується необхідність дослідження і наукового обґрунтування умов формування, ефективного та безпечного функціонування сучасних підприємницьких університетів.

Ці та інші проблеми розвитку системи вищої освіти, підприємницьких університетів, а також закономірності і тенденції їх сучасного поступу досліджують вітчизняні та іноземні вчені, зокрема, І. Айдрус, Г. Гінкель, Г. Іцковіц, Б. Кларк, Г.О. Куклін, О. Романовський та інші.

Проте, незважаючи на наявність ґрунтовного наукового доробку за обраною проблематикою, подальшого опрацювання потребують питання розробки теоретичних засад і науково обґрунтованих практичних рекомендацій забезпечення фінансової безпеки підприємницьких університетів.

Метою дослідження є аналіз і узагальнення існуючих концептуальних досліджень в сфері безпеки підприємницьких університетів, формування базових понять сутності підприємницьких університетів та створення умов для їх безпечного функціонування. У роботі розглядатимуться різні підходи, основи і теоретичні засади щодо

визначення поняття підприємницького університету, вивчатиметься ступінь дослідження проблеми і шляхи подальших розвідок у цьому напрямі.

Основні результати дослідження. Діяльність з організації системи фінансової безпеки підприємницького університету полягає у виявленні факторів, явищ або процесів, які можуть негативно впливати на її функціонування. Такі фактори, явища або процеси є загрозами, а система фінансової безпеки підприємницького університету має бути організована таким чином, щоб завчасно попереджати ці загрози.

Щоб створити ефективну систему фінансової безпеки підприємницького університету, потрібно мати чітке уявлення про те, що потребує захисту, обізнаність про відповідні загрози, їх вплив та рівень впливу, здатність їх попередити. Тому доцільно деталізувати підходи до поняття «підприємницького університету».

Вперше термін «підприємницький університет» використано професором Каліфорнійського університету Бертоном Кларком у 1998 році. На його думку, ключовою рисою такого університету є відсутність страху генерувати ідеї, комерціалізувати і поширювати їх. Підприємницький університет не боїться брати на себе ризики, що виникають при освоєнні нових практик, результат яких складно визначити; він прагнути стати стійкою самостійною структурою. Керівництво університету не бачить небезпеки в тому, щоб порушити якість освіти, академічні традиції. Акцентується увага, що у підприємницького університету особливий стиль управління, що забезпечує стратегічну взаємодію з учасниками інноваційної системи та гнучкість самого університету [2].

Підприємницький університет заснований на «центрах передового досвіду», має достатнє матеріально-технічне забезпечення. Ці університети мають висококваліфікованих спеціалістів, спроможних адаптуватись до нових викликів та здатних розробляти нові теми досліджень. Також такі університети мають значні фінансові ресурси, сформовані за рахунок одних досліджень і за рахунок яких фінансуються дослідження, які не дають доходу [3].

Академік Згуровський стверджує, що відповідно до теорії професора Стенфордського Університету і Центру досліджень у сфері підприємництва бізнес-школи Единбургського університету Генрі Іцковіці у сучасному суспільстві ядром інноваційної діяльності виступає університет. Підприємницький університет виконує замовлення на дослідження та створює значну кількість «ноу-хау» з метою постійного вдосконалення вироблених цим бізнесом продуктів і наданих ним послуг. [3].

Виступаючи в сучасному суспільстві ядром інноваційної діяльності, університет вступає в тісне співробітництво з бізнесом і стає головним центром прикладання державних зусиль з розвитку інновацій. Класичний університет перетворюється в підприємницький. Звичайно, він зберігає всю академічну складову, але при цьому концентрує зусилля на розвитку в студентах підприємницьких здібностей. є

Виключно з практичних аспектів сутність поняття «підприємницький університет» тлумачать Дж. Крісмен, Т. Хайнес і С. Фрейсер (J. Chrisman, T. Hynes, S. Fraser). На думку вчених, підприємницьким слід вважати університет, співробітники, викладачі, дослідники і студенти якого створюють нові підприємства [4].

Учений П.Г. Щедровицький створив свою теорію еволюції університету. У його теорії п'ять поколінь, перше з яких включає найраніші університети, що виникли в монастирях, вільних містах [5, с. 69]. Друге покоління – це університети, що з'явилися в 17–19 ст.ст. з метою підготовки державних службовців, створення і підтримання бюрократії. Третє покоління містить університети Америки і Німеччини в період з кінця 19 століття. по початок 20 століття, які займалися не тільки освітньою діяльністю, а й вели наукові розробки. Четверте покоління - це університети післявоєнного періоду, провідні наукову і проектну діяльність. Останнє, п'яте покоління університетів здійснює навчальну, наукову, проектну та консультаційну діяльність, є повноцінними учасниками ринку і спираються на ділову частину своїх випускників.

Д. Ропкі стверджує наступні характеристики підприємницького університету [6, с. 52]: сам університет представляє себе як підприємницька організація; члени університету – студенти, викладачі, наукові співробітники – стають підприємцями; структурне об'єднання університету і держави, взаємодія університету і навколишнього середовища з метою підприємницької діяльності.

У той же час, друга характеристика не можлива без першої, а третя - без другої. Всі три характеристики необхідні для того, щоб університет став підприємницьким.

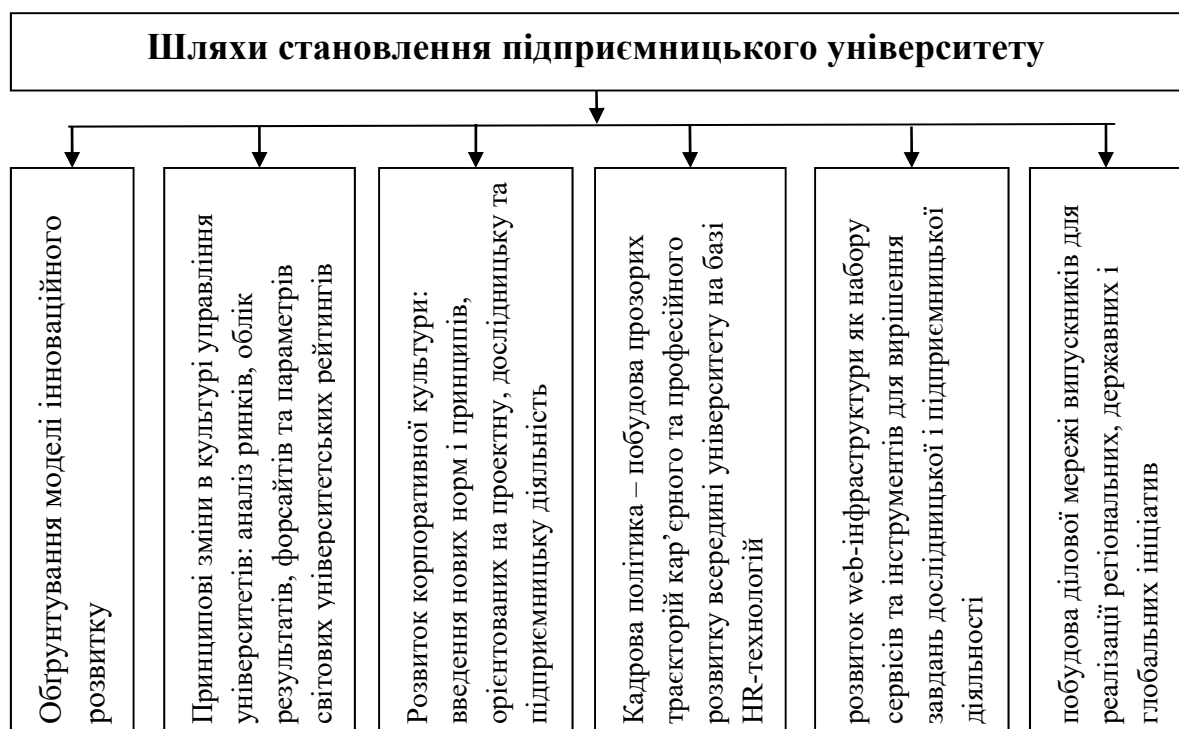
Теорія Шумпетера [7, с. 68] говорить про те, що кожен університет і регіон в якому він функціонує, не використовує досить ефективно наявні у нього можливості: феномен X-неефективності (різниця між максимально можливим результатом і наявними). У той же час кожен університет може підвищити свою ефективність в рамках умов обмеженості ресурсів за допомогою рекомбінації своїх ресурсів. На його думку, саме зменшення феномена X-неефективності веде до створення підприємницького університету.

Професор П. Шульц виробить дві основні характеристики підприємницького університету:

- підприємницька освіта, підготовка майбутніх підприємців;
- підприємницька діяльність університету – створення технопарків, бізнес-інкубаторів, спін-оф компаній. Університет активно залучає студентів в підприємницьку діяльність, надаючи їм консультаційну та ресурсну підтримку.

Побудова підприємницького університету має стати завданням не окремих груп прориву всередині університету, а масовим стандартом діяльності.

Крім розвитку матеріальної інноваційної інфраструктури є шість напрямків, які пов'язані з освоєнням нової культури роботи, що забезпечує перехід університету до реалізації своєї місії (рис. 1).

Джерело: побудовано автором за даними [8].

Рис. 1. Шляхи становлення підприємницького університету

На базі положень інституційної економічної теорії О.О. Романенко аналізує формальні та неформальні фактори навколишнього середовища, що розглядаються як рамкові основи для підприємницьких університетів. Під формальними інституціональними факторами (формальними інститутами) розуміються правила, створені і підтримувані спеціально уповноваженими людьми (державними чиновниками). До формальних інституціональних чинників доцільно віднести організаційну структуру університету та його уряд, заходи з підтримки у стартапів, а також наявність і розмаїття університетських освітніх програм і курсів із підприємництва.

Під неформальними інституціональними факторами (неформальними інститутами) розуміють загальноприйняті умовності та етичні кодекси поведінки людей. До неформальних інституціональних чинників доречно віднести ставлення співробітників, студентів та їхніх батьків і спонсорів університету до підприємництва, місце предмету з підприємництва в університеті, а також рольові моделі, кейсові студії, ділові ігри, стажування і систему академічних університетських нагород і заохочень [8].

Оскільки підприємницькі університети є ваговою складовою наукового потенціалу країни, а також складною соціально-економічною системою, то упереджуючи загрози їх фінансовій безпеці доцільно враховувати вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що безпосередньо й у певних умовах опосередковано впливають на безпеку фінансового стану цього закладу (табл. 1). На наш погляд, фінансова безпека підприємницького університету залежить від спроможності керівництва попередити та уникати можливі загрози і ліквідувати шкідливі наслідки негативних явищ, що впливають на їх діяльність, як суб'єкта підприємницької діяльності. Суб'єкти управління системою повинні прагнути до інформованості про наявність загроз, ризиків та небезпек, постійно їх оцінювати, знати про їх важливість та зміст [10].

Таблиця 1

**Класифікація загроз фінансовій безпеці
підприємницьких університетів**

Зовнішні	Внутрішні
Нестабільність державної політики у сфері вищої освіти	Невідповідність підприємницького університету законодавчим вимогам.
Зміна системи оцінки знань при проведенні вступної кампанії до університету	Старіння споживачів і персоналу в системі вищої освіти
Несприятлива демографічна ситуація	Постійний дефіцит кваліфікованих кадрів
Конкуренція на ринку вищої освіти	Неможливість своєчасно відреагувати на зміну споживчого попиту
Насичення ринку праці випускниками певних спеціальностей	Нездатність до інновацій в системі вищої освіти
Вплив економічної кризи на купівельну спроможність споживачів освітніх послуг	Наявність конфліктних стосунків між керівництвом університету і викладацьким складом
Рівень корупції та злочинності в Україні	Відсутність профілактичних заходів проявам корупції, шахрайства в університеті

Джерело: вдосконалено автором на основі [11].

Загрози розвитку підприємницьких університетів, в залежності від джерела виникнення, розділяють їх на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні виникають без участі підприємницьких університетів, незалежні від прийнятих рішень і здійснюваних дій. Їх необхідно діагностувати й обов'язково враховувати в управлінських рішеннях. Суб'єктивні загрози породжені навмисними або ненавмисними діями людей, працівниками різних органів і організацій. Тому їх попередження багато в чому залежить від рівня кваліфікації працівників.

Зовнішні загрози проявляються в негативних наслідках соціально-економічного розвитку країни. Політична та економічна нестабільність в державі є головною загрозою розвитку вищої освіти в Україні. На сучасному етапі суспільного життя вища освіта є не тільки найважливішою соціальною сферою, але й у прямому значенні найважливішою економічною галуззю. Вона відіграє все більш важливу роль у накопиченні та розвитку людського капіталу. Тому перспективи зростання добробуту нашої країни пов'язані зі збільшенням значущості вітчизняної освіти [12].

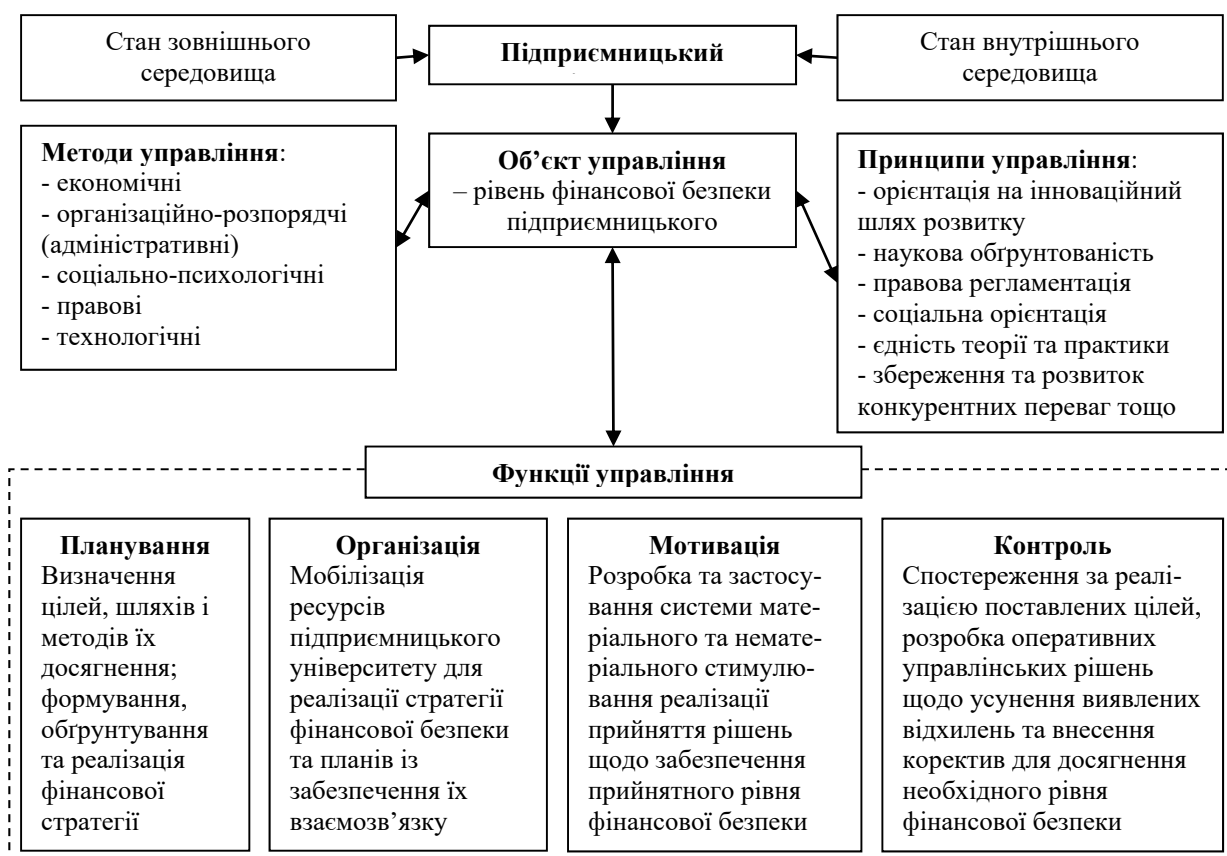
Через зміну системи оцінки знань при зачисленні абітурієнтів, цьогорічне зовнішнє незалежне оцінювання було чи не найскладнішим за останні роки і за змістом, і за кількісними показниками. Вступна кампанія 2018 року в Україні кардинально змінила умови вступу до вишів.

Серед внутрішніх загроз найбільш притаманні загрози, які пов'язані з ризиком невідповідності законодавчим вимогам, що може з високим рівнем проявлятися у невиконанні ними всіх напрямків функціонування економічних систем (наприклад, незабезпеченість матеріальними ресурсами, низька технічна готовність, наявність лабораторій, спеціалізованих кабінетів, комп'ютерних класів, бібліотечних фондів, нецільове та неефективне використання грошових коштів, порушення санітарних норм і правил, низька якість побутового обслуговування, порушення в експлуатації будівель і споруд, недотримання будівельних норм) [12].

Основні складові механізму управління фінансовою безпекою підприємницького університету представлені на рис. 2.

Головним джерелом фінансування державних університетів є бюджетні надходження з державного бюджету, які виділяються централізовано і централізовано контролюються державною. З огляду на фінансову безпеку зазначені грошові потоки є основними. Намагання університетів збільшити свої позабюджетні доходи, а, відтак, і їх джерел надходження, викликано тим, що наразі держава не може забезпечити повноцінний перехід системи освіти до підготовки молоді до життєдіяльності в інноваційній економіці. Тому університетам необхідно вирішувати це завдання. Інші грошові потоки – це надходження від здійснення платних освітніх послуг. І надалі, фінансові потоки

університету залежать від його підприємницької діяльності. Додатковими джерелами фінансування університетів є благодійність та виконання госпрозрахункових договірних наукових робіт.

Джерело: розроблено автором на основі [12, 13].

Рис. 2. Основні складові механізму управління фінансовою безпекою підприємницького університету

Модель управління підприємницьким університетом трансформується від жорсткого державного контролю завдяки та через механізми фінансування. Схожість між суб'єктом підприємницької діяльності та університетом є прийнятною, але сприймається не в повному обсязі. Адже основною метою їх діяльності є акумуляція прибутку. При цьому підприємницький університет управляє собою з фінансової та інституційної точки зору та наближається до характеристик підприємницької фірми. Кошти, отримані від підприємницької діяльності реінвестуватимуться на забезпечення матеріальної та моральної стабільності та процвітання викладання, наукових досліджень, а також супутніх робіт і допоміжного персоналу. У цих випадках відсоток бюджетних коштів, отриманих від держави, безумовно, буде зменшуватись.

Фінансова безпека визначається також як здатність підприємницького університету зберігати самостійність за зміни ситуації на фінансовому ринку, ступінь незалежності від кредиторів. Фінансова стійкість закладається в процесі прийняття управлінських рішень про вибір джерел фінансування. Рівень фінансової стійкості університету характеризується терміном погашення заборгованості за поточними зобов'язаннями, оперативністю реагування на зміну ринкової кон'юнктури і здатністю фінансувати нові програми. У довгостроковому аспекті – імобілізація фінансових резервів для залучення висококваліфікованих викладачів, підвищення кваліфікації співробітників, удосконалення матеріально-технічної бази, що знижує рівень фінансової стійкості підприємницького університету.

Висновки. Становлення університету як центру інноваційної економіки є комплексним завданням і пов'язано з освоєнням нових стандартів управлінської, дослідницької та підприємницької діяльності. Університет буде посилювати свій вплив на економічний розвиток тільки при побудові гнучкої системи управління, що забезпечує створення нових технологій, що мають ще до їх появи велику практичну важливість. А для цього необхідно убезпечувати діяльність підприємницьких університетів від негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища.

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1554-VII // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 63. – С. 7–90.
2. Mowery D. C. Universities in national innovation systems / David C. Mowery. – The Oxford handbook of innovation, Oxford University Press, 2006.
3. Романовський О. О. Феномен підприємництва в університетах світу: монографія / О. О. Романовський. – Вінниця: Нова Книга, 2012. – 504 с.
4. Chrisman J. Faculty Entrepreneurship and Economic development: The Case of the University of Calgary / J. Chrisman, T. Hynes, S. Fraser // Journal of Business Venturing. – July 1995. – Vol. 10. – Is. 4. – P. 267–281.
5. Белялов Т. Е. Механізм управління фінансовою діяльністю підприємств корпоративного типу / Т. Е. Белялов. – К., 2012. – 215 с.
6. Иващенко Н. П. Процесс формирования предпринимательских университетов в России / Н. П. Иващенко, Т. В. Поспелова // МИР: Научно-практический журнал. – 2013. – апрель-июнь. – С. 66–71.
7. Ropke J. The Entrepreneurial University: Innovation, academic knowledge creation and regional development in a globalized economy / J. Ropke. – 1998.
8. Кейс «НИУ ННГУ – Зарубежный опыт для комплексного развития предпринимательского университета»: ресурсный сборник / Нижегородский университет им. Н.И. Лобачевского; сост.: А. А. Шапошников, Т. В. Светенко. – Нижний Новгород: ННГУ, 2013. – 144 с.
9. Кобзева Л. В. Предпринимательский университет: как университету встроиться в экономику в новом десятилетии [Електронний ресурс] / Л. В. Кобзева. – Режим доступу: innclub.info/wp-content/.../кобзева_56_обр_00_ИТР.doc.

10. . Ольшанська О. В. Сучасні аспекти когнітивістики в економічному розвитку / О. В. Ольшанська // Вісник Київського національного університет технологій та дизайну. – 2014. – № 6 (81). – С. 78–82.
11. Романовський О. О. Базові поняття та визначення підприємницького ВНЗ [Електронний ресурс] / О. О. Романовський // Ефективна економіка. – 2012. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1628>.
12. Козьмук Н. І. Класифікація та характеристика загроз фінансовій безпеці вищих навчальних закладів / Н. І. Козьмук // Наука молода. – 2016. – № 24. – С. 63–70.
13. Снігир Л. П. Класифікація загроз економічній безпеці вищого навчального закладу / Л. П. Снігир // Вісник Хмельницького національного університету. – 2015. – № 5, Т. 1. – С. 28–32.
14. Чубукова О. Ю. Складові інноваційної економіки – освіта, технологічні уклади, когнітивні технології / О. Ю. Чубукова, Н. В. Ралле // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 3 (7). – С. 130–133.
15. Яркіна Н. М. Економіка підприємства: навч. посіб. / Н. М. Яркіна. – Вид. 2-ге перероб. і доп. – К.: Видавництво Ліра-К, 2017. – 600 с.
16. Вергун А. М. Формування організаційно-економічного механізму управління фінансовою безпекою підприємства / А. М. Вергун // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. – 2015. – № 17 (6). – С. 62–66.